

Jakovleva (Josephine) és Uljanov (Napóleon) Bruckner: I. Napóleon című drámájában (Malaja Bronnaja Színház)

szkijnak e teret s játékrítmust meghatározó szerkezet ahhoz kellett, hogy teljes látomással avassa Sztavinszky középkorú férfi hőséne, kortársunknak pillanatokra tördelt életpályáját, a főnökével, beosztottjával, feleségével, barátjával, szeretőjével, munkatársával s gyermekével csupán rohanó viszonyban élő mai ember világát. Azét, aki csak a halálos betegség - a rák - megjelenésekor próbál e csúcspont mellett lépni, szembenézni önmagával, ha marad még rá egyáltalán idő s főleg emberség.

E szuverén színpadi világ terét Borovszkij jobb- és baloldalt csattogó ajtajú liftfülkékkel zárja le, melyek föl s le ingázva ég és föld között harapják magukba s hányják ki gyomrukából az ügyködő, rohanó embereket. - Minderre merőlegesen jelenik meg fönt a színpad terében, az inga mögött a „vízszintes lift” - a magunk köré teremtett tárgyi világ e képtelen kísértete. Benne a főhős, Kristóf életstádiumainak legfontosabb rekvizitumai tűnnek föl: előbb a fogyó társak, a „többiek”, majd a halotti koszorúk s végül az úr. - A rohanás ürességétől félti az embert ez az előadás. Borovszkij díszletei pedig mintha csak azon filozófiai gondolatot emelnék látomássá, mely szerint a magunk köré teremtett tárgyak s berendezések világában - melyekhez gépiesen, rutinszerűen azok kezelőiként, manipulálóiként viszonyulunk - önmagunkhoz is így kezdünk viszonyulni. Gépiesen, rutinszerűen.

Arbuzov és Jakovleva

A harmadik színházi este ismét a Malaja Bronnajan - Arbuzové. A nálunk is sikeres szerző Magyarországon még nem játszott *Visszaemlékezés* című drámáját láthattam Anatolij Efrosz rendezésében. Efroszt - jóllehet a klasszikusok színpadra állításáról híres - szoros szá-

lak fűzték minden időben a kortárs szovjet drámaírókhoz. Így Viktor Rozovhoz, akit éppen az akkor a Gyermekek-színházban dolgozó Efrosz segített szín-padra, s tett Szovjetuniószerzte ismert szerzővé. Újabban az Arbuzovval való kapcsolata alakult hasonlóan.

A *Visszaemlékezés* egy negyvenéves asszonyt állít a középpontba, aki alól házasságának válsága egy pillanat alatt kihúzta a talajt. A színésznői jutalomjátéknak igen alkalmas darab fő alakja, Ljubov Georgijevna végül is megváltozott, de talpon marad. Az önmagával, múltjával, jelen környezetével, egy új, kalandféle szerelemmel szembe-néző s küszködő asszony szerepét mintha csak Jakovlevának írták volna. Testre szabott, így mondják, s azt el is felejtik, hogy az ilyen szuggesztivitású színész-nők esetében, mint amilyen Jakovleva, ez a kifejezés inkább ránk, nézőkre, mintsem a színművészre érvényes. Ilyen színpadi azonosulás és elhithető erő, árnyaltság és igazság esetén igenis a mi testünkre szabták ezt a szerepet, hiszen érezzük s tudjuk: a mi életszerepeinkről, azaz rólunk van szó.

Jakovleva három órán át megszakítás nélkül a színen van, s végig csodálatos. Efrosz írja könyvében róla, mennyire kibírhatatlanul igényes színésznő, milyen részletekbe menően alapos a ruhapróbán vagy a fodrásznál. Míg mások igyekeznek a színházi hátsó műhelyekből minél hamarabb szabadulni, ő órákat tölt el ott, a legjobb megoldásra kényszerítve a szabót vagy a fodrászt. *A Romeo és Júlia* születésének körülményeiről írva említi ezt Efrosz, de mindjárt hozzá-teszi: „Igaz, Jakovleva még a századik előadáson is perzselő Júlia maradt, mikorra már a többiekben kihunyt vagy alig pislákkolt a láng.” Egyébként az I. *Napóleon* női főszerepét Uljanov partnereként szintén Jakovleva alakítja.

VARGA KATALIN

Szonya voltam Szimferopolban

Anatolij Grigorjevics Novikov, a szimferopoli Krími Orosz Akadémiai Gorkij Színház igazgató-főrendezője és színésze 1982 őszén *Lakodalmak* címmel Csehov-, Majakovszkij- és Ilf-Petrov-egyfelvonásosokat rendezett a kecskeméti Katona József Színházban. Három hét alatt született meg a produkció. Fantasztikus intenzitással, megfeszített tempóban, magas követelményekkel, a próbafolyamatot nehezítő tolmácsot kiküszöbölve folyt a munka. Játszottam az előadásban, sokat beszéltem oroszul, s ha kellett, tolmácsoltam is. Novikovnak az az ötlete támadt: lépjek fel a színházában.

1983. február 2-án ültem vonatra. Irány: Szimferopol, hogy ott eljuttassam Csehov *Ványa bácsijának* Szonyáját. Oroszul! Böröndömben egy kazettán Szonya szövege egy leningrádi színésznő értelmező elmondásában. Az első - még itthoni - feladatomban az volt, hogy az ő ki-ejtését tanuljam meg.

Az első élmények

Megérkezésem után már az első dél-előtt próbán ülök. Novikov az Ukrán Színház hatalmas színpadán - ahol nyolc nap múlva ezer néző előtt mutatják be a *Revizort* - próbál. Még időnként leáll a játék, a rendező néha felszalad a színpadra és játszik. Több szerepet kettős szereposztásban próbálnak. A második szereposztásbeli színészek a nézőtéren ülnek, jegyzetelnek, követik az előző próbához képest történt szöveg- és játékbeli változásokat, a színpadon lévő kollégáikkal együtt mormolják a mondatokat. A próba végén komoly, figyelmes színészek hallgatják a részletesen elemző-értékelő rendezőt.

Már elmenőben a rendező, a színészek, amikor a második szereposztásban Anna Andrejevna alakító színésznő egyik kollégájával játszani kezd a függöny előtt. Novikov érdeklődéssel visszafordul, néhány színész szintén visszamegy, és akik épp az elkezdett jelenet szereplői, felszaladnak a színpadra segíteni. A függönnyt is felhúzzák, a próba után újabb próba kezdődik. A színésznő részben új karaktert hozva fergeteges humorral játssza

szerepét. Egy-két szövegprobléma, egy-két jó tanács a lent ülő kollégáktól, egy-két kérdés fentről, egy-két megállás. Két óra helyett háromkor távoztunk jó-kedvűen.

Másnap a Revizor-próbát Novikov magnóra vetette, és ezt több napon át megismételteti. A színészek közösen hallgatják vissza a felvételt, s van, aki az igazgatói irodában egész délután a kiejtési hibáit javítja a felvétel segítségével. (Erre azért is szükség van, mert többen tájszólásban, illetve idegen akcentussal beszélnek.)

Ványa bácsi

Tizennégy napot töltöttem Szimferopolban. A második napon megnéztem az ő *Ványa* bácsijukat. Novikov szerint: ma a világon mindenhol sokat mond Csehov az embereknek, mivel darabjai azt fejezik ki, hogy értelmetlenül, haszontalanul telik el az életük. Az író a minden-napi emberek egyszerre nevetséges és szánalmas sorsát mutatja be, azokét, akik szenvedélyesen szerelmesek, csak éppen másba és reménytelenül, szenvedélyesen hisznek, de hitükből alig vala-mit valósítanak meg.

Novikov játszik is, ő Asztrov, a tehetőség, az értelem, az alkotó szándék megtestesítője, de egyben az alkotni akaró ember pusztulását is érezteti. Fölényes, kritikus, már-már keserűen fanyar ember. Novikov úgy játssza a részeg doktort, hogy ki lehet és ki kell őt nevetni. Ványa bácsi viszont maga a tehetetlenség megtestesítője, a sírás és düh szélsőségei között mozgó figurája egyszerre vált ki együttérzést, szánalmat és lenézést. Szerebrjakov egyáltalán nem szenved semmiféle betegségben. Önmagát leplezi le, amikor tettei ellentmondanak szavainak: miközben arról siránkozik, hogy nem tud lábra állni, hirtelen felindulásában jelena egyetlen szavára felugrik és fel-alá szaladgál. A dada nemcsak szerető anyaként ápolja a professzort, ha-nem ki is gúnyolja nevetséges sirárait, ostoba életmódját. Jelena Andrejevna érzi, okos és gyönyörű nő. Szereti Szonyát is, Asztrovot is. Képes a jóra, de Szerebrjakov mellett nem válthatja valóra vágyait. Sem változtatni nem tud házasságán, sem kilépni nem tud e kötelékből.

Szonya sem hős. A segíteni akarás, a másokért való élet és munkavállalás áldozata. Nem mindegy, hogy kiért és miért dolgozik! A haszontalan munka, a hozzá nem illő élettárs és szerelem nél-

Varga Katalin a Ványa bácsi próbáján A. G. Novikov rendezővel

kül pergetett élet nem lehet perspektíva egy fiatal lány számára. Mégis, Szonya kétségbeesésében egy ilyen élet képével nyugtatja magát és nagybátyját. Ezért válik jóságával, fiatalságával, munkaszeretetével - áldozattá. Nem lát messzebb-re, nem tud kitörni, nem próbál változtatni helyzetén. Asztrov doktorban ugyan meglátja a megváltás lehetőségét, de ez is irreális vágyakozás marad. Hitével azonban erőt adhat a nézőnek.

A próbák és az előadás

A *Ványa bácsit* az Orosz Színház stúdiószínházában próbáltuk-játszottuk. Ezt a stúdiót, magát a színpadot, az előtér-folyosót, a ruhatárat, a presszót a színészek, a rendező, a műszakiak saját kezűleg építették. Másfél hónap alatt készült el, magukénak érzik, büszkéek rá.

A próbákon mindig volt néhány érdeklődő, darabon kívüli színész is. Natasa Maliginával, az egyik Szonyával két-szer másfél óra alatt végigjártam a jeleneteimet. Én csak Szonyát, ő a többi szerepet „játszotta”. Magyarázott, segített, figyelmeztetett azokra a pontokra, ahol valamelyik színésszel fontos pillanatom, kapcsolatom lesz.

Miközben majdnem minden este láttam egy-egy izgalmas előadást, folytatódtak a próbáim. Találkoztam jelena Andrejevna alakítójával, Svetlana Kucserenkóval. Őt előadásban láttam, ahány szerep, annyi arc. Es már az első próbán „találkoztunk”. Aztán Ványa bácsival, Borisz Halejevvel dolgoztam. Már az első jelenetben - amikor Szonya leszidja nagybátyját és az sírva kimegy, s erre Szonya is pityeregni kezd - a sírás után egymásra nézve össze-nevetünk. Az ilyen pillanatokért volt érdemes három éjszakát és két napot utazni!

Két összpróba volt. Egy az orosz színészek délelőtti próbája és esti előadása

között, és egy az előadásunk előtt, délelőtt. Néhány hibámért alapos fejmosást kaptam, néhány jó tanács kíséretében. Talán nyolc fontos mondat Novikovtól, és nyolc kitűnő színész figyelme, nyitottsága, most született kapcsolata az új Szonyával.

Aztán az előadás! A kísérlet sikerült! A nézők is, kitűnő színésztársaim is, Novikov is és én is hálásak vagyunk egymásnak. Az előadás után ajándékba kaptam az előadás egy részének magnófelvételét, a tapssal együtt, a darab plakát-ját a velem játszó színészek kedves dedikációival és az előadás műsorfüzetét Novikov soraival: „Kedves Katalin! Szívből gratulállok Neked Szonya-premiereden. Ez igen! Oroszul játszod a szerepet és jól játszod. Ez siker! Nagyon köszönöm. Az újabb találkozásokig tisztelettel Novikov.”

Útravaló

A próbák szünetében senki sem megy a büfébe, mert nincs büfé. A próbák, előadások után senki nem ücsörög vagy iszik a klubban, mert nincs klub. Legfeljebb teáznak, kávéznak a nézők számára készített, de délelőtt a színészeknek is nyitva tartó teázóban, amit szintén ők maguk terveztek, építettek, díszítettek.

Novikov színházában fiatal színésznövendékek is tanulnak. A középiskolát végzik, miközben színészi képzést is kapnak. Vannak köztük olyanok, akik tizenhét-tizennyolc évesen klasszikus vagy mai orosz darabok főszerepeit játszhatják.

Szimferopoli színházi élményeim összefoglalója lehet az az Sz. P. Koroljev-idezet, amit az Ukrán Színház falán olvastam: „Aki akar csinálni valamit, az megtalálja hozzá az eszközöket, aki nem akar csinálni semmit, az megtalálja a kibúvókat.”